

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ
ФУНДАЦИЯ**

СТУДИИ

ИЗОБРАЗИТЕЛНОТО ИЗКУСТВО И РАБОТАТА В ЕКИП

Пламен Легкоступ

Увод

Актуална задача на естетическото възпитание е развиването в децата на способност да възприемат прекрасното в себе си, в другите и в обкръжаващата ги среда. Художественото творчество, като неразделна част от процеса на естетическо възпитание, представлява съвкупност от три вида дейности: възприемане, естетически знания (изкуствознание) и непосредствено художествено творчество, което е насочено към създаване на прекрасното. Като се има предвид, че човек живее в общество и е носител на неговата национална и социална култура, то и естетическите възгледи и разсъждения на отделната личност отразяват, в известна степен, обществените представи за прекрасното.

За да се разбере и приеме чужд естетически опит, за апробация на личните естетически разбираня и резултати от художественото творчество е необходима комуникативност, т.е. способност за общуване. Както в естетическата, така и в другите дейности. Именно екипната изобразителна дейност е един от факторите, които допринасят за развитието на тези способности.

Какво всъщност представлява екипът. Във френски тълковен речник е отбелязано, че “през XIX век терминът екип се употребява за означаване на група от хора, обединени от една и съща задача, които работят или се развиват заедно. През XX век думата придобива друг смисъл, изразен в целенасочеността на дейността, като в литературата екипът се диференцира като група от мъже и жени, които работят целенасочено по една и съща задача” (11, 4).

Естетическата дейност в екип способства за формирането в учениците на положителни взаимоотношения, умения за сътрудничество, разбиране и оценка на художественото творчество на другите. В процеса на съвместно художествено творчество, в часовете по изобразително изкуство, учениците придобиват и усъвършенстват своя опит в естетическото общуване. Колкото по-съвършено е общуването в час, толкова процесът на обмен на чувствени представи, знания и умения протича по-активно и емоционално-интелектуалният опит на всеки участник в общуването става по-богат. Не случайно, според П. Петров, екипът се интерпретира като “група от хора, обединени за постигането на обща цел, която функционира на хоризонтален принцип” (8, 97).

Актуален проблем при възпитаването на подрастващите е формирането на култура в общуването. Ролята на екипната дейност като продуктивно общуване за развиването на социална активност е високо оценена от педагозите. Л. Десев допълва определението за екип като пише, че “в съвременната педагогика се насърчава формирането на екипи и работата на учениците в тях” (3, 143).

При работата в екип социалната активност съществува в две форми: общуване и обществено значим резултат. Общуването по време на екипната дейност е средство за предаване на полезна информация и практически опит, както и средство за формиране на култура на общуването. “В контекста на глобалните цели, пише Ант. Кръстева, екипната технология се свързва и с иновационните подходи, адекватни на променящите се обществени реалности. В този смисъл екипът дава възможност за интензивна социализация, предлагаща социално познание, общуване, овладяване на умения за съвместна дейност, усвояване на социални функции, норми, правила, задължения, характерни за екипа.” (6, 222–223)

Изобразителното творчество в екип може да се разглежда като продуктивно общуване със следните функции:

- информационна – обмен на емоционална и познавателна информация;
- контактна – готовност за приемане и предаване на информация;
- координираща – съгласуване на действията и организация на взаимодействията;
- перцептивна – възприемане и разбиране на другите;
- развиваща – промяна на личностните качества на участниците в творчеството.

Реалната дейност в екип предполага не само ясни организационни връзки, ефективна организация, но и нравствена необходимост от общуване, което е основано на колективното съзнание. “Екипът в педагогическата реалност, според Ант. Кръстева, е общност от индивиди, които изпълняват различни роли (задачи) за постигането на обща цел в процеса на съвместната дейност на принципа на сътрудничеството.” (7, 44)

Какви са критериите за реална колективност, които да способстват за осъществяване на екипната изобразителна дейност:

- общност на интересите и осъзнаване целите на работата от всеки участник в екипа;
- свобода на индивидуалната творческа изява, наличие на условия за изява и реализация на всеки;
- хуманен характер на общуването, създаване на групи на основата на доброволни и взаимни симпатии, както и защита на личността;
- доверие и взаимопомощ между членовете на екипа и между екипа и преподавателя;
- съчетаване на личностните и ролеви взаимоотношения като периодично протича смяна на лидерите.

По този начин можем да определим екипното творчество като равноправно личностно взаимодействие на учениците, насочено към съгласуване и обединяване на общите усилия за постигане на висока активност, обща и индивидуална удовлетвореност, която води до адекватна оценка и самооценка при реализацията на творческия потенциал на всеки член и на екипа като цяло.

Работата в екип като актуален подход за художествено възпитание и приобщаване на учениците към изобразителното творчество се изследва отдавна, но сравнително от скоро се наблюдава засилен интерес към прилагането му в началното училище. Това е така, защото екипната дейност има огромно значение при художественото възпитание на учениците като средство, което активизира развитието на творческия им потенциал, формира и усъвършенства навиците им за съвместна работа, развива потребността от естетическо общуване и интерес към изобразителната дейност. Игровият характер на дейността в екип способства за активното участие на децата в учебно-възпитателния процес на урока, а използването ѝ като метод за обобщение на знанията и уменията на учениците допринася за активизиране на процеса за тяхната систематизация и затвърждаване. Резултатите от тази дейност имат голямо значение при възпитаването на активна социална позиция в учениците.

1. Форми за организация на екипната дейност в часовете по изобразително изкуство

В практиката на преподаването на изобразително изкуство в училище съществуват няколко форми на дейност в екип и голямо число методики на нейната организация. Това е така, тъй като екипната дейност е популярна сред учителите като най-ефективния подход за приобщаване на децата към изобразителното изкуство и затова те търсят нови форми и методи за нейната организация. Анализирайки опита на учителите по изобразително изкуство се вижда, че много от формите, независимо от авторските наименования, напр. “щафета”, “конвейер”, “колективно – производствена”, “съвместно – последователна”, в същността си са една и съща форма на екипна дейност, в чиято основа лежи последователното изпълнение на отделна технологична операция от процеса на изработване на част или елемент на изделието от един ученик. И така методиката на организация на работата на такъв конвейер може да бъде разнообразна дотолкова, че дейността в екип от вида съвместна операционно-технологическа ще премине във вида художествено-творческа или занимателно-игрова.

Затова, за да се обобщат опита и да стане той достъпен до всички, е необходимо да се приведат всички известни форми към единна система. Само така натрупаният опит на учителите-практици ще стане достъпен за младите педагози.

Защо е необходимо на опитния учител по изобразително изкуство да знае класификацията на формите на екипна дейност?

Първо, за да приема съзнателно чуждия педагогически опит и като разбира принципа за организация на работата на учениците върху колективната композиция, да подбира адекватни методи за въвеждане на работата в екип. Да отчита възрастовите особености на учащите се, целите на урока и спецификата на технологията на изобразителната или декоративно-приложната дейност. Второ, познаването на различни форми и методики за прилагане на екипната дейност в урока активизира собственото педагогическо творчество на учителя. Изпълва в известна степен работата му с ново съдържание, нови начини за активизиране на художествената дейност и обобщаване на изобразителния резултат. По този начин и на теоретичите, и на практиците е необходима ясна и изпитана класификация на видовете екипна изобразителна дейност, система от методи и начини за нейната организация.

2. Форми за екипна изобразителна дейност и тяхната класификация

В методиката на преподаване на изобразително изкуство у нас са известни класификации на екипни форми на изобразителна дейност, които са заимствани предимно от представители на руската школа.

Автор на първата класификация е М. Н. Туро, изучаващ още през 70-те години на XX век образователните и възпитателни възможности на колективната работа по изобразително изкуство в началния курс. В основата на неговата класификация на колективната работа са особеностите на организацията на съвместната изобразителна дейност на учащите се. Той различава три основни форми на колективна изобразителна дейност: фронтална, комплексна, колективно-производствена (10, 36).

1. Фронтална форма – при която колективната работа представлява обединяване на индивидуалните рисунки на учениците, създадени по поставена от учителя задача или по предварително определен замисъл на общата композиция. Процесът на съвместна дейност се вижда едва в края на урока, когато индивидуално изработените части, елементите на композицията стават цяло.

2. Комплексната форма предполага изпълнение на колективната работа на една плоскост, когато всеки ученик изпълнява своята част от задачата, като има пред вид общия резултат и съгласува своята работа с другите.

3. Колективно – производствена форма – действията на децата са построени на принципа на конвейера, като всеки извършва само една определена операция в процеса на изготвянето на произведението.

За съжаление опитът на М. Н. Туро не получи развитие, тъй като съдържанието на програмата по изобразително изкуство през 70-те години, както в Русия така и в България, не позволяваше широко внедряване на колективните форми на работа в училище. В часовете по рисуване през 70-80-те години на миналия век беше популярна най-леката форма на съвместна дейност – фронталната, която по-късно бе наречена индивидуално-колективна. Методиката на организация на колективната дейност при тази форма е следната: разделя се цялото изображение на еднакви или подобни елементи, които се изработват от децата индивидуално. След това фрагментите се съединяват в едно цяло и се оформя изобразителния продукт. По този начин едва краят на дейността на учениците изглежда колективен. Трудността на организацията на колективния резултат е в това, че уменията на децата са различни и липсва съгласуваност на естетическите представи на учениците.

По-късно учители-експериментатори разграничиха няколко вида колективна дейност, които са систематизирани по признак на брой участници в процеса на съвместна работа. (9, 24) Според този подход при класификация всички колективни дейности на учениците се делят на:

- работа по двойки, например ученици, седящи на един чин;
- групови – от групи от 3-5 ученика;
- колективни – работата се извършва от половината или целия клас.

Такава класификация по количествения състав на участниците в съвместната дейност, за съжаление, разкрива само методиката на организация на колективната работа, но не и спецификата на взаимодействие между учениците в процеса на изпълнение на колективната композиция.

По-точна и пълна систематизация на видовете екипна изобразителна дейност е представена в класификацията на Т. С. Комарова и А. И. Савенков. Разглеждат се три основни форми на организация на съвместна дейност: съвместно – индивидуална, съвместно – последователна и съвместно – взаимодействаща (5, 7).

Съвместно-индивидуалната форма се характеризира с това, че участниците в началото работят самостоятелно, имайки предвид замисъла и едва на последния етап дейността на всеки става част от общата композиция.

Съвместно-последователната форма предполага работа на принципа на конвейера, където резултатът от работата на един участник е в тясна зависимост от резултата на предходния и следващия го.

Съвместно-взаимодействащата форма дава възможност за съвместна работа на всички участници, съгласувайки техните действия на всеки етап от екипната дейност.

Тази класификация на съвместна дейност притежава по-тясна вътрешна диференциация на методите на организация на работа в екипа. Предпочитаме нея за обобщаване на опита в организацията на екипната работа в часовете по изобразително изкуство и заради това, че всяка от представените форми на съвместна дейност не пречи на деленето на класа на двойки, на малки или големи групи при изпълнението на дейността. Съчетаването на индивидуалната с груповата работа на учениците и тяхното взаимодействие позволява максимално използване на творческия потенциал на всеки участник в екипа и внася разнообразие в методиката на организация на дейността. Освен това комбинираните форми на съвместна работа и възможностите за промяна по време на изпълнение на колективната композиция внасят разнообразие в методиката на ръководене на екипа и обогатяват опита на учениците.

Ще разгледаме подробно всеки вид съвместна дейност и тяхното съчетание в часовете по изобразително изкуство, чрез конкретни примери ще проследим методиката на въвличане на децата в екипна дейност, ще определим начините за организация на процеса на екипно творчество и принципите на създаването на колективни композиции.

2.1. Съвместно-индивидуална форма на организация на екипната изобразителна дейност

Съвместно-индивидуалната дейност е една от най-простите форми на организация на работата над колективната композиция. Тя предполага всеки ученик индивидуално да изработи изображение или изделие, което на заключителния етап ще представлява част от колективната композиция. Съгласуването на действията на всеки участник става в началото на часа, на първия етап при разработването на идеята на съвместната композиция, при планирането на работата и в края на урока, на последния етап, когато се създава колективната композиция.

Независимо от привидната елементарност на организация на съвместно-индивидуалната дейност, на учителя се налага да премисли редица въпроси, от решението на които зависи успеха на творческата работа при създаването на съвместната композиция и нейните естетически качества.

Например в края на самостоятелната работа на учениците често учителят проявява желанието да обедини индивидуалните работи в колективна композиция. Тогава на учениците се предлага да изрежат изображенията и да ги залепят на общ фон. Но някои ученици може да са изобразили предмета в “среда”, от която е трудно той да бъде изваден. По-лесно учениците от началните класове се разделят с индивидуалните изображения, ако от началото на часа знаят за предназначението на своята рисунка – да стане част от колективна композиция. Затова екипната дейност е необходимо да се планира предварително и колкото по-рано децата бъдат включени в решаването на съвместната задача, толкова по-активна ще бъде тяхната индивидуална изобразителна дейност.

Методите и начините на организация на съвместно-индивидуалната работа са разнообразни. Те зависят от сложността на темата и техниките за изпълнение, но в методиката на организация на работата над съвместна композиция могат да се разграничат няколко общи положения:

– предварително обмисляне на композицията за колективна работа, избор на цвят, размер и положение на общата плоскост (фона);

– избор на еднакъв изобразителен материал и техника на изображението както за фона, така и за детайлите на колективната композиция;

– определяне на съразмерността на детайлите в общата композиция и средствата за постигане на съразмерност в индивидуално изработваните елементи;

– определяне на техниката на съчетаване в колективната композиция, т.е. да се обмисли как ще се съединяват и как ще се закрепват отделните детайли към общия фон;

– да се обмисли и планира процеса за изпълнение на колективната композиция, да се изберат деца помощници за монтажа на общата композиция на класната дъска.

Ролята на организатор на екипната дейност в началното училище изпълнява учителят. Той поставя учебната изобразителна задача или занимателен проблем (в зависимост от сценария на урока), ръководи търсенето на решения, формулира и определя индивидуалните задачи. По време на индивидуалната работа на учениците, учителят коригира работата им в зависимост от направеното от другите. На заключителния етап, когато се реализира колективната композиция, някои от отличните ученици помагат на учителя да се съберат детайлите и елементите. В края на часа всички ученици вземат участие при анализа на резултата от екипната дейност.

Нивото на творческа активност на децата в процеса на съвместно-индивидуална работа в часовете по изобразително изкуство зависи от методиката на организация на дейността и от принципа на организация при анализиране на резултата, т.е. колективната композиция. Ако според сценария на урока учениците не знаят, че техните рисунки ще бъдат част от колективна композиция, то ролята на учителя в екипната дейност, а така също и в анализа на резултата от нея, е огромна. Ако пък учениците сами станат инициатори на съвместна работа, то те могат да бъдат и организатори на процеса и съставители на колективната композиция. В такъв случай учителят е само консултант или може да оглави групата, която прави колективната композиция. Така ролята на учителя зависи от готовността на децата за съвместна дейност.

Към достоинства на съвместно-индивидуалната форма на организация на дейността в часовете по изобразително изкуство може да се допълни и това, че тя позволява да се привлече в екипната творческа работа целия клас, като при това занятията могат да се проведат във всякаква стая, т.е. не са необходими особени условия. Всеки участник в съвместната дейност знае, че

колкото по-добре се справи със задачата си, толкова по-добра ще е и работата на екипа. Това дава възможност да се мобилизират личните творчески възможности на всеки ученик.

На рис. 1 са показани схеми отразяващи основните принципи на организация на съвместно-индивидуалната форма на работа за колективна композиция на пано с изображения на цветя.

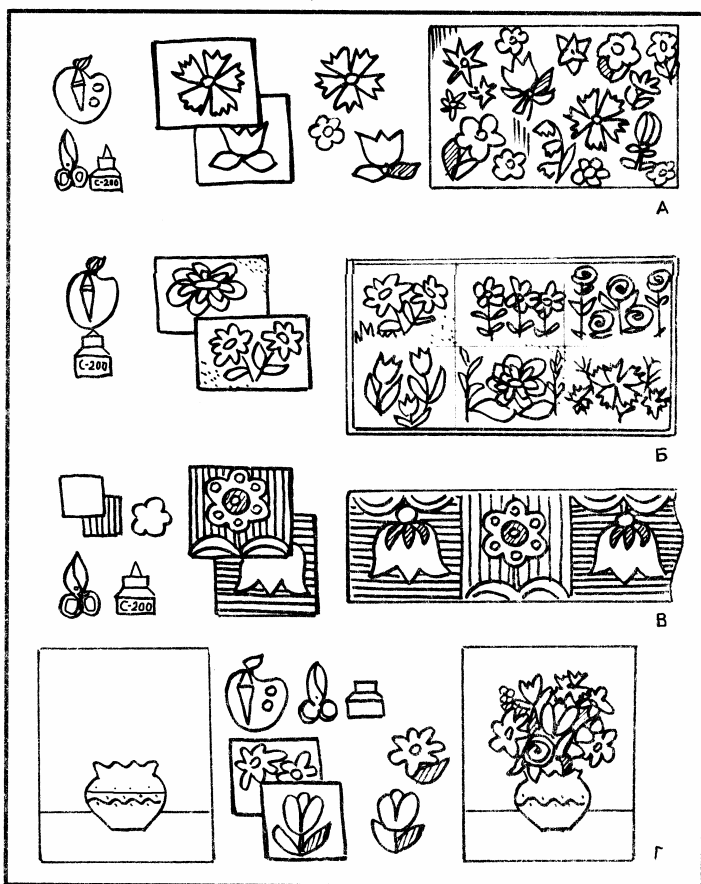

Рис. 1 – А, Б, В, Г

Първият от принципите е най-простия – **принцип на свободното разместване**, т.е. когато елементите на бъдещото колективно пано се разместват свободно на общ фон. Например при работа над колективна

композиция “Цветна поляна” (рис. 1А) на лист цветна хартия се залепват индивидуално нарисувани цветя, като цветовете и размерите на изображенията могат да бъдат различни. Нищо не ограничава тяхното разместване на общата плоскост. Изпълнявайки индивидуално задачата си, децата може да не разберат за участието си в колективна работа до края на урока. Така че колективната композиция на дъската в края на часа, се оказва за тях приятна изненада. Голяма и красива, тя ги прави радостни и горди, понеже децата осъзнават съпричастността си към истинското “произведение на изкуството”, с което може да се украси училището. По такъв принцип може да се организира изработването на колективно пано със следните тематики “ Цветна поляна” (рис. 1А), “Килим от есенни листа”, “Нашият аквариум”, “Валсът на снежинките”, “Зимен пазар”, “Изложба на любими играчки”, “Цирк” и др.

Важно условие за успеха на съвместно-индивидуалната дейност по такива колективни композиции е представата на децата за предмета на изображението, техните умения и навици за работа със зададената техника. Тук не е необходимо съгласуване на размера на изображението и положението му в пространството на индивидуалния лист. В малките класове може да се използват шаблони или предварително изготвени елементи, които децата украсяват самостоятелно.

Двата следващи принципа на организация на колективната композиция – **принципът на фриза** и **принципът на мозайката** – предполагат запознаване на децата с бъдещата композиция преди тяхната практическа дейност, тъй като ще е необходимо да се съблюдават редица условия, които ще спомогнат получаването на композиционната цялост.

Основен проблем при създаването на декоративно-орнаментен фриз е съблюдаването на единен език на декоративна стилизация на елементите-дантела в орнаментната композиция на фриза. Този проблем отчасти се решава като учителят даде определен цвят хартия и шаблони на дантела, както е показано в примера за организация на съвместно-индивидуална работа на учениците върху декоративния фриз “Цветя”. (рис. 1В)

По-лесно се организира работата на децата над фризова колективна композиция, която не е свързана с декоративна стилизация, а е построена на основата на декоративно обобщение, което е присъщо на реалистичните рисунки на малките ученици. Например, композицията “Първият сняг” (рис. 2-А), “Светът на динозаврите” (рис. 2-Б).

Но независимо, че изглежда лесна, организацията на фризовата колективна композиция, и тук, при изпълнението на индивидуалния фрагмент на екипната работа е необходимо да се съблюдават следните условия:

- единство на изобразителния материал и техника;
- определена палитра цветове;
- определен размер на изображението;
- точно място на разполагане на елемента на листа (линия на хоризонта, плоскост и т.н.).

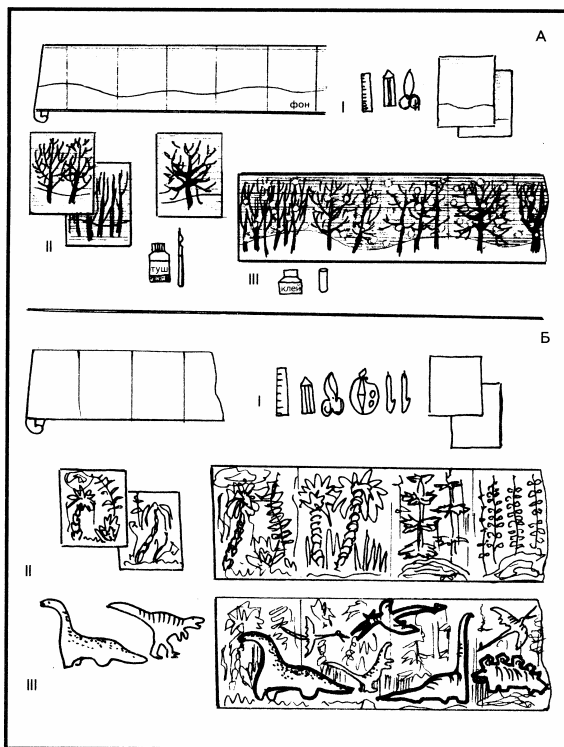

Рис. 2 – А, Б

Със същите проблеми се сблъсква учителят при организирането на съвместната работа на учениците при композиция, която се съставя по принципа на мозайката. Условиата за съвместно-индивидуална работа над такава композиция могат да бъдат различни. Например, в композицията на паното “Цветна поляна” (рис. 1-Б), който е създадена на принципа на мозайката, основни условия за изпълнение на индивидуалните фрагменти са единство на материалите и цвета на фона, макар че учителят може предварително да раздаде цветна хартия за индивидуално изображение на цветовете. На такъв принцип е създаден фона за колективните композиции “Какъв е цветът на лятото” (рис. 3-Б) и “Подводен свят” (рис. 4).

В композицията “Честит празник!” (рис. 3-А) основно условие е не цветът на фона, а размерът на изображението и разположението му на индивидуалния лист. Така всички изображения на майките, съставлящи колективната композиция, трябва да бъдат не само големи, но и да са рисунка с глава и рамене. Така се изпълнява изискването — единство на материала и техниката.

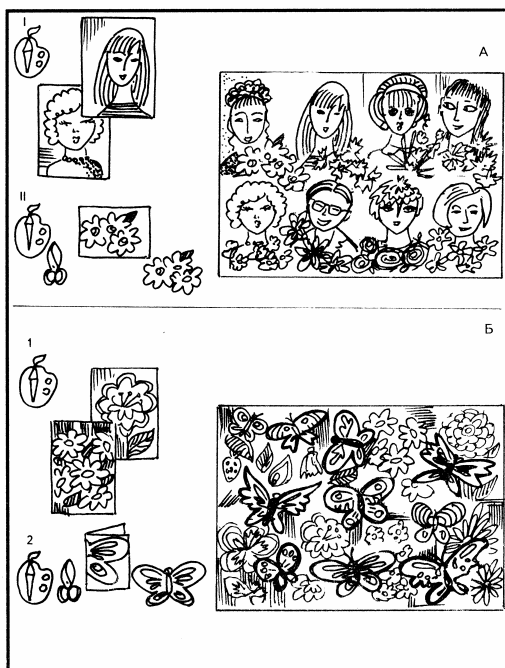

Рис. 3 – А, Б

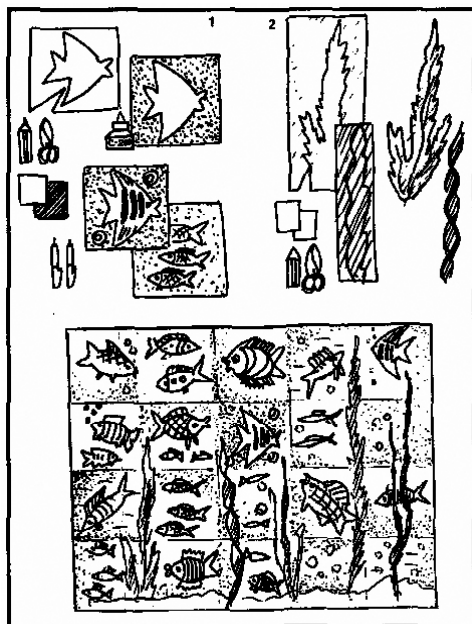

Рис. 4

По такъв начин, условията на индивидуална работа, която е съставляващ елемент на колективната композиция, създавана по принципа на мозайката са същите като при изпълнението на фрагмента при фризовата колективна композиция:

- единство на материала и техниката на изображение;
- единство на езика и начините на стилизация в декоративната композиция;
- съразмерност на елементите на изображението;
- единство на цветовото решение (особено при изображение на фона);
- съблюдаване на правилата за разполагане на изображението върху листа на индивидуалната работа.

Четвъртият принцип на организация на съвместния труд върху колективната композиция предполага **осведоменост на децата за участие в съвместна работа**, тъй като в началото на часа се анализира бъдещата колективна композиция. Тя се задава с предмет или изображение от обкръжаващата среда и на учениците се предлага да завършат започнатата от учителя композиция, което способства активизирането на децата.

По този принцип е изпълнена композицията “Букет цветя” (рис. 1-Г), където разположението на индивидуалните рисунки на цветя е обусловено от изображение на ваза. По същия принцип може да се организира работата на децата над колективните пана “Дарове на есента” (кошница за плодове и зеленчуци), “Уроците на Арт”, “Училищна елка”, “Цирк” и т.н.

Индивидуално изпълнени илюстрации към книга могат да бъдат обединени в една композиция и да се оформи макет на книгата. Но за успешната работа трябва предварително да се насочи работата на децата към очаквания резултат, като се изисква съблюдаването на следните условия: единство на изобразителния материал, техника, стил и композиционна структура на страницата. Илюстрациите на децата се обединяват от обложката на книгата, която може да бъде направена от група ученици в часа или от учителя преди часа.

Достойнство на съвместно-индивидуалната дейност на учениците в часовете по изобразително изкуство е не само простотата на нейната организация, но и възможността да се проследи участието на всеки ученик в крайния резултат и да се оцени неговата работа, което трудно може да се направи в изводите от съвместно-последователната и съвместно-взаимодействащата дейност. Затова е много важно да се развива в учениците способност за оценка и самооценката на резултата от екипната дейност и на умения да анализират достойнствата и недостатъците на колективната композиция. Като при това не само да отчитат грешките, не само да предлагат път за тяхното коригиране, но и да предложат начини за довършване и обобщаване на колективната композиция.

2.2. Съвместно-последователна дейност и форми на нейната организация в часовете по изобразително изкуство

Съвместно-последователната дейност като форма на творчество в екип се среща рядко. Това се обяснява от една страна със сложността на организация на съвместната дейност, която напомня за работа на производствен конвейер, и, от друга страна, с мнението, което съществува сред учителите по изобразително изкуство, че този вид съвместна дейност не предполага творчество.

Наистина, съвместно-последователната дейност предполага последователно изпълнение от учениците на определена технологична операция, при която резултатът от работата на един ученик става предмет на работа на друг. Не бива да се отрича, че монотонният труд, представляващ механично изпълнение на отделна технологична операция, изключва творческия подход.

Но в часовете по изобразително изкуство не се възпроизвежда промишлен конвейер, а се предлага игра, по условията на която всеки ученик се представя като майстор, играе ролята на художник, работещ на линията на конвейер в художествено производство. Условията на играта не сковават въображението на децата, а нейният процес дава възможност не само да се работи на въображаем конвейер, но и да преживее чувството на отговорност за собствения си принос и значението му за качеството на крайния резултат. Всичко това има огромно възпитателно значение.

Процесът на изпълнение на изделията на конвейера на класа се отличава от производствения конвейер и по това, че учениците, за разлика от работниците, сами изработват детайлите и частите на събираното на конвейера изделие. Затова съвместно-последователната дейност съдържа два етапа:

1. индивидуална работа на ученика над елемента, който е част от общото изделие;

2. последователна работа на конвейера, свързана със събиране, с определена технологична операция по последователния монтаж на колективното изделие.

Ако се разгледа дейността на всеки ученик на конвейера, може да се забележи, че на някои етапи има възможност да се прояви творчески подход в процеса на индивидуална работа, например, при изработката на украсата на крилете и опашката на птиците (рис. 5). За да могат всички ученици да проявят творческия си потенциал по време на съвместно-последователната дейност, може да се разреши преместване от едно работно място на друго. Когато се изработи достатъчно количество заготовки за основата на изделието, учениците, които са включени в първите етапи, тези с най-малко възможности за творчество, могат да преминат на други, дори и на последния етап на съставяне на колективната композиция.

По правило, конвейерът се включва в случай, че на учениците е дадена задача: за кратко време да се изработи голямо количество еднакви изделия, например покани, поздравителни картички, декоративна украса на зала, сцена, украса за елха и т.н. От тематиката на примерите се вижда, че съвместната дейност на учениците, организирана на принципа на конвейера винаги има практически, обществено значим резултат. При това производителността на художествения труд на учащите се е значително по-висока, когато те работят “на конвейер”.

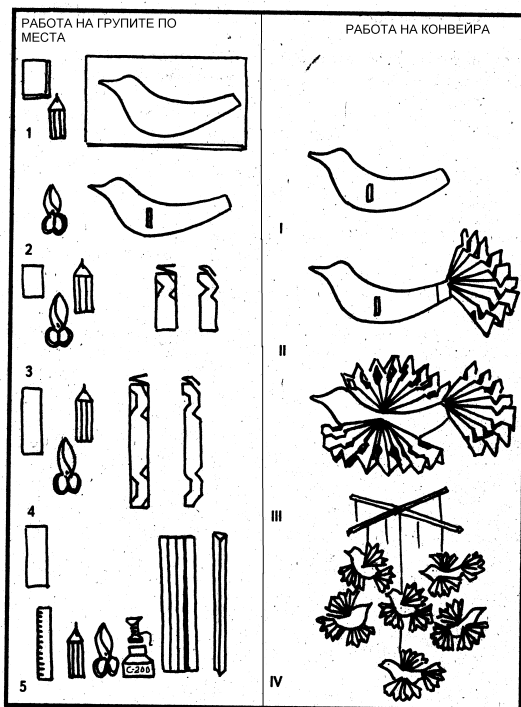

Рис. 5

Голяма роля в организацията на съвместно-последователната дейност има подготвителният период. Учителят старателно обмисля всеки етап от работата на “класния конвейер” образуван от ред чинове. Всеки етап на колективната дейност е обусловен от изпълнението на нов елемент или от технологията на неговата изработка. За да е ползотворна работата на конвейера, то нейният обем, сложността на технологията на изработка на всеки етап трябва да са равнозначни по трудност и необходимо време на това, което е необходимо за изпълнението на технологичната операция. Всичко това трябва да бъде съобразено с индивидуалните и възрастови особености на участниците в “производството”.

Методиката на организация на работата по принципа на конвейера е показана в примера с изпълнението на въртележката “Ято птици” (рис. 5) и на ескиза за парчета за одеяло (пъчуърк) (рис. 6).

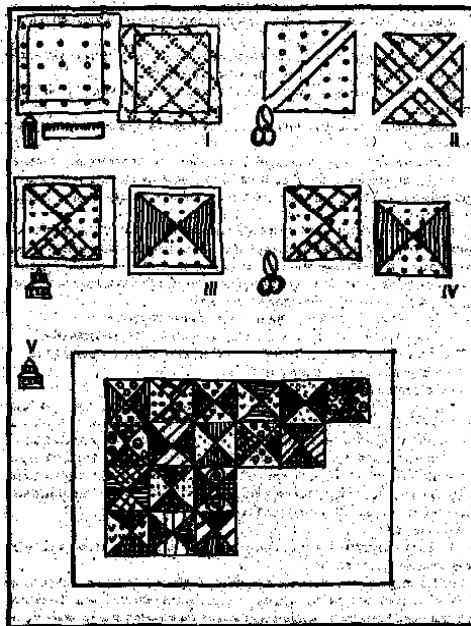

Рис. 6

Към съвместно-последователната форма може да се отнесе и изобразителната дейност на учениците, организирана на принципа на щафета. Резултат на съвместната дейност, организирана на този принцип е декоративно пано, което по композиция не се отличава от екипната работа, изпълнена по време на съвместно-индивидуалната дейност. Принципно различен, обаче, е самият процес на създаване на екипната творба. По време “на изобразителната щафета” учениците поред изпълняват елементи на съвместната композиция, като допълват изображението, направено от предходещия. В качеството на щафетна палка се използват цветната палитра и четката, а ако работата е апликация, то ролята на щафетната палка може да изиграе тубата лепило и блокчето с цветни хартии.

В началните класове композицията на бъдещото колективно пано се задава от учителя, например, графически контур на Жар-птицата и ледения замък (рис. 7), силует на кошница за гъби и др. В горните класове и композицията, и последователността на нейното изпълнение може да се съчини от самите ученици. В процеса на изобразителната щафета се активизира чувството за композиция на учениците, тъй като, внасяйки свой елемент в

общата композиция, всеки се стреми да не наруши целостта, да уравни частите ѝ и да съхрани колорита и стила на изображението. Затова участниците в изобразителната щафета имат високо чувство за отговорност към крайния резултат на екипа, така както и тези, които работят на художествено-производствения конвейер.

Да се организира съвместна дейност на принципа на щафета е по-лесно, отколкото работата на конвейера, но при изобразителната щафета има един съществен недостатък. Най-ясно той се проявява в случаите, когато изобразителната щафета изисква последователна работа на учениците непосредствено на общия фон, на полето на общата композиция, например, при изпълнение с четка на някой фрагмент. На общия лист могат да рисуват едновременно не повече от двама-трима, затова другите се измъчват в очакване. За да се съкрати времето на чакане класа може да се раздели на три групи и да се правят паралелно три колективни композиции, т.е. да се предостави основа на всяка редица от класа. При това възниква ситуация на съревнование между големи групи за качеството на художественото съдържание и формата на общата композиция, което отговаря на името на този принцип на организация на екипната работа – “щафета”.

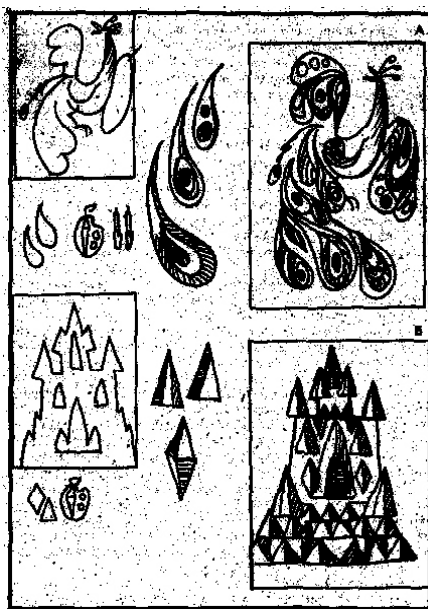

Рис. 7

2.3. Организация на творчество в екип на основата на съвместно-взаимодействащата форма на дейност на учениците в часовете по изобразително изкуство

Съвместно-взаимодействащата форма е най-сложната в организацията на екипната дейност на учениците в часовете по изобразително изкуство. Сложността е в това, че тази форма на организация предполага или едновременна съвместна работа на всички участници в екипа (работа върху един лист или плоскост), или постоянно съгласуване на действията на всички участници. Тази форма на дейност често е наричана форма на сътрудничество или сътворчество. Сътрудничеството като форма на организация на екипната дейност в часа изисква от учителя по изобразително изкуство определени организаторски способности, а от учениците – умения да общуват в процеса на възприемане и в практическата дейност. Много е трудно да се организира процес на широко сътрудничество между учениците в рамките на часовете по изобразително изкуство. Затова дадената форма е най-приемлива за приложение в горните класове, в извънкласните занимания по изобразително или декоративно-приложно изкуство, където е възможно участието в екипа на малки групи ученици.

Но независимо от сложността на организация на взаимодействието в процеса на екипна изобразителна дейност в часовете, тази форма привлича учителите по изобразително изкуство и дава широки възможности за педагогическо творчество.

Едно от най-популярните направления в търсенето на методика на организацията на процеса на сътрудничество е деленето на класа на групи – малки и големи, които работят над част от колективната композиция. Всеки участник в съвместната дейност има представа за общата композиция, колорита и размера на нейните съставни части, тъй като тя е резултат от творческо мислене, договаряне и планиране вътре в екипа. Художественото сътрудничество на учениците започва с разработването на идеята, ескиза на общата композиция и завършва с нейното съставяне от частите, фрагментите и с обобщение.

Такава форма на екипна дейност изисква от ученика определен опит в общуването: умение за сътрудничество, уважение на чуждата инициатива, защита на собствените идеи в процеса на съгласуване на въпросите по съдържанието и формата, при използването на материалите и при техниката

на изпълнение на композицията. В екипната работа, организирана под формата на сътрудничество, се усъвършенства опита за общуване, умението за сътрудничество, координирането на дейността и обективната оценка на резултатите от творческия процес.

Практиката дава различни варианти на организация на взаимодействието на учениците в часовете за екипна изобразителна дейност. Основно това е организация на работата по групи – малки и големи. Едните рисуват на плоскостта на общата композиция, а другите изработват части или елементи от самата композиция.

В началните класове най-разпространена е най-простата по организация форма на съвместно-взаимодействаща дейност на учениците – работа по двойки, може и съседи по чин (най-малката група сътрудници), постепенно в групова дейност може да се въвлечат повече ученици: от пет човека до половината клас (работата може да се осъществява по редици). В зависимост от тематиката на колективната композиция групите се наричат с различни имена.

Делението на класа на групи, обединяващи различно количество ученици се оправдава от това, че частите и елементите на колективната композиция са различни по сложност на конструкцията и декора и е необходимо различно време за изработването им. Например, в изработването на колективното пано “Нашият град” (рис. 8), където сградите са различни по предназначение, конструкция и декор, се препоръчва организиране на работата по групи от двама до четири човека.

Използвайки тази методика, може да се изработят колективните фризови композиции “Красива улица с домове” (рис. 9-А), “Весел влак” (рис. 9-Б), колективният ескиз за магазин “Всичко за дома” (рис. 9-В), “Приказен град” (рис. 10), макети на града или на детска площадка.

Ако целта на урока е обобщение на знания, придобити след цикъл от уроци и учителят е избрал екипната работа като метод за обобщаване на знания, то дейността на децата се организира по групи с различни по тематика задания. Например в работата по колективно пано “Сирни заговезни” (рис. 11) вземат участие няколко групи:

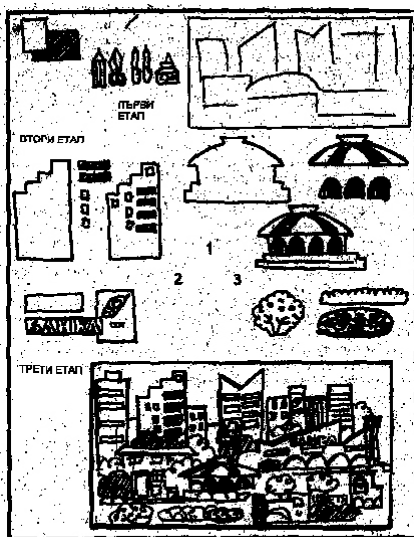

Рис. 8

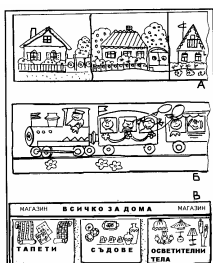

Рис. 9 – А, Б, В

Рис. 10

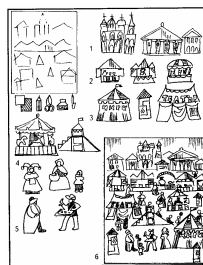

Рис. 11

- първата група ученици изработват фона на колективната композиция – градска среда: архитектура и небе (плоскостта на заснежена земя – бял лист хартия);
- втората група – търговски редове на пазара – шатри, сергии
- третата група – панаирджийски бараки, църкови и театрални;
- четвъртата група – увеселителни съоръжения и атракциони: люлки, въртележки, пързалки и др.
- петата група – фигури на хора: продавачи и купувачи, артисти и зрители, разхождащи се, веселящи се и др.

По същия начин може да се организира работата върху колективни композиции със следната тематика: “Идва пролетта” (рис. 12), “Средновековен град”, “Град върху остров”, “Бал в замъка на спящата кравица” и др.

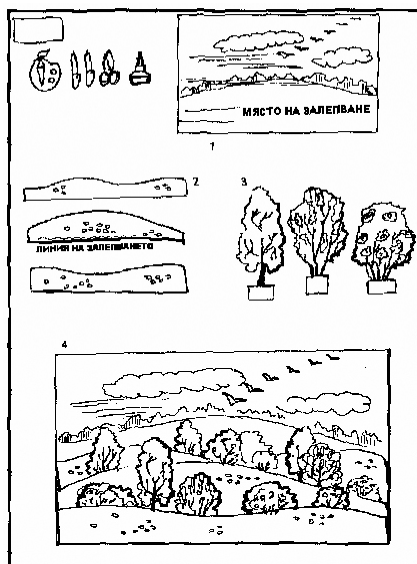

Рис. 12

При изработване на декоративна композиция с голям размер съвместната работа се организира на принципа на мозайката. Този принцип беше разгледан в раздела за организация на съвместно-индивидуалната работа на учениците, но там акцентът беше поставен върху принципа на организация на резултата, а сега става дума за организация на процеса на съвместна работа по принципа на мозайката.

Методиката на организация на процеса на екипна дейност от съвместно-взаимодействаща форма е различна от тази при съвместно-индивидуалната работа. Първо, по това, че изходната композиция не се задава от учителя, а се съчинява от екип ученици, т.е. още на първия етап на създаване на общото пано е застъпено творческото взаимодействие на децата, т.е. сътворчеството. Второ, изпълнявайки фрагмент от композицията, учениците се обединяват в малки групи, в които си взаимодействат по време на работа. Затова творчеството на учениците в екип при съвместно-взаимодействащата дейност не

е само решение на проблемите на окончателната композиция, както е при съвместно-индивидуалната дейност.

По този начин основните етапи на съвместно-взаимодействащата дейност на принципа на мозайката са:

- съвместно създаване на идеята за ескиза на колективната композиция, разработване на цветното ѝ решение, избор на материала и технологията за изпълнение на екипната работа;
- изработване на ескиза, разделянето му на съставни части и организиране на групи ученици, които ще създават фрагментите на композицията;
- изработване на частите на композицията в материал – индивидуално или на малки групи;
- монтаж на колективната композиция, анализ, обобщение и естетическа оценка.

По тази методика е организирана колективната работа на паното “Пролет” (рис. 13), на ескиза на декорацията за спектакъла “Котаракът в чизми” (рис. 14). Тя да възможност за създаване на голямо тематично разнообразие от колективни декоративни композиции.

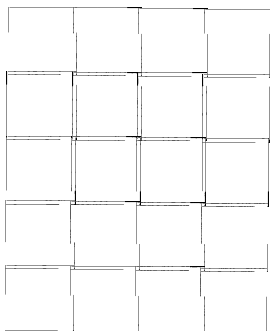

Рис. 13

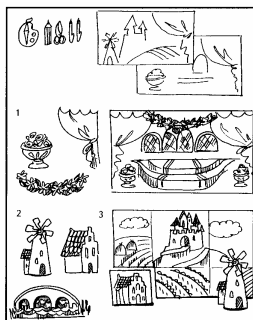

Рис. 14

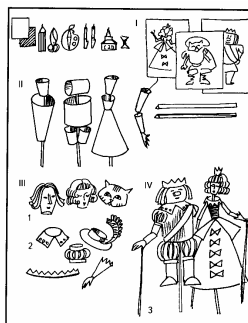

Рис. 15

Съвместно-взаимодействащата форма е най-ефективна при организацията на екипа за изработване на куклен спектакъл (рис. 14, 15), тъй като тук може да се организира работата на различни творчески групи, обединени от обща художествена цел.

В практиката често се среща съчетание на различни форми и методи на организация на съвместната работа на учениците в областта на изобразителното и декоративно-приложното изкуство, което показва отно-

сителната самостоятелност на всяка форма на организация на изобразително творчество в екип. При организацията на екипната дейност в малки и големи групи в часовете по изобразително изкуство учителят дава възможност за индивидуална работа на отделните ученици и резултатът от труда им намира място в общата композиция.

Много често учениците, обединени в група от темата на заданието, сами избират методиката и формата за провеждане на съвместната работа. Например, при създаването на колективната композиция “Панаир” учениците са избрали различни форми за изпълнението на груповите задания. Първата група е предпочела съвместно-последователната форма, втората група се разделила на двойки за съвместно изработване на елементите на общото групово задание, третата група изработва елементите индивидуално. Така в горните класове в процеса на съвместна работа над общата композиция съществуват различни форми на дейност в екип.

Наред с пана, макети или пространствени композиции в края на часа по изобразително изкуство се организират и временни тематични изложби на индивидуално изпълнените детски работи, които при обмислена организация и демонстрация на общия фон са пример за работата на екипа от ученици. Нужно е да се обмисли технологията на монтаж на изложбите, тъй като те имат временен характер. Обединявайки индивидуалните работи на учениците от изобразяването на общата среда: природа, улици, витрини и др., детските работи се свързват с живота и така се реализира един от дидактическите принципи на художественото образование – тясна връзка на обучението с живота. Личността на ученика осъществява в екипа както формални, така и неформални отношения, в зависимост от задачата за изпълнение и от социалните процеси. Познавателните задачи могат да бъдат изпълнени само посредством комбинираните усилия на членовете на екипа. “Разнообразието от опит сред учениците осигурява синергичен ефект, който стои в основата на съвместната дейност” – казва Ант. Кръстева екип допринася планирането на уроците, като се има предвид класическата структура на урока:

- въвеждаща беседа или запознаване с новия материал;
- анализ на задачата;
- организация на съвместната дейност и ръководство на процеса;
- създаване на колективната композиция и анализ;
- оценка на резултата от съвместното творчество.

В случаите, когато въвеждащата беседа е взаимосвързана с идеята и формата на организацията на колективното творчество, т.е. решението за съвместна дейност произлиза от беседата, съдържанието се разглежда по-подробно.

При избора на формата и методиката на организация на съвместната работа на учениците е важно да се отчита тяхната готовност за дейност в екип. Готовността се определя от възрастовите особености и нивото на придобит опит за общуване на учениците, който зависи от тяхната възрастова предразположеност към общуване.

3. Възрастовите особености на учениците в екипната изобразителна дейност

Възрастовите особености на учениците от началния курс влияят значително върху избора на методиката за осъществяване на съвместна художествена дейност в часовете по изобразително изкуство. Независимо от това, че е разработена методика за работа в екип, остава актуален проблемът за ефективно използване на съвместната дейност в часовете по изобразително изкуство от различни възрастови групи. От една страна ще разгледаме кои възрастови особености на малките ученици трябва да се имат предвид при организирането на екипната дейност, а от друга – ще определим кои качества на личността се развиват при работата в екип, като същевременно я усъвършенстват я и активизират за творчество.

Ще изброим основните възрастови особености на малкия ученик, влияещи на неговия художествен интерес и активност в изобразителната дейност:

- висока емоционалност;
- цялостно възприемане;
- развито въображение;
- конкретно-образно мислене;
- високо ниво на проява на индивидуалност и самостоятелност при работата
- интерес към процеса на работата;
- липса на интерес към качеството на резултата;
- леко преминаване от един вид дейност към друг;
- бърза умора от еднообразието на работата.

Във връзка с разглеждания проблем всички възрастови характеристики могат да бъдат обособени в две основни групи:

В първата група влизат параметрите, които затрудняват съвместните действия: голямата самостоятелност, липсата на интерес към резултата, бързата умора от еднообразната работа.

Във втората – тези които влияят положително на екипната дейност: високата емоционалност, цялостното възприемане, конкретно-образното мислене, лесното превключване от една дейност към друга, увеличаването от процеса на работа.

Ако се има предвид, че водеща в тази възраст е учебната дейност (ученикът се старее да получи персонална оценка на нейния резултат и единствен авторитет за него е учителят), то изобразителната дейност в екип може да излезе извън границата на интересите на ученика. За да не става това и процесът на развитие на културата на общуване и обменът на емоционално-интелектуален опит да бъде активен, е необходимо да се създадат условия, които да способстват за засилване на интереса на ученика от съвместна дейност в часовете по изобразително изкуство.

За активното възникване на потребност от общуване между учениците по време на дейността в екип е необходимо тя да е високо емоционална, да дава възможност за проява на творческото въображение, да бъде лесно осъществима, което гарантира положителното отношение към нея. Съзнанието за значимостта на личния принос за общия резултат от съвместна изобразителна дейност също събужда интереса към колективното творчество. Организацията на занимателни игрови ситуации и използването на принципите на художествено-педагогическата драматизация (урок-приказка) по време на работата сближава изобразителното творчество с играта и предизвиква жив интерес към дейността в екип. Високото качество на резултата от съвместния труд в сравнение с нивото на индивидуалната работа постепенно променя отношението към сътрудничеството в изобразителната дейност и все повече заинтересова ученика към съвместна дейност.

Разглеждайки възрастовите особености на малките ученици и известните форми за организация на колективната дейност, може да се направи извод, че съвместно-индивидуалната форма на изобразително творчество в екип е най-подходяща за работа с деца от началните класове. Тя е най-проста по организация. В процеса на съвместно-индивидуална дейност е много полезно да се проследи и оцени работата на всеки ученик, при това тази форма дава възможност постепенно да се обогатява опита за общуване между децата,

преминавайки от съвместно-индивидуалната дейност през работата по двойки, в малка група и по-нататък към съвместно-взаимодействаща дейност.

За разлика от малките ученици, където интересът към изобразителното творчество е голям, при по-големите той е значително по-нисък. Основна причина е развитието на обективна оценка на собствените възможности, неудовлетвореността от ниските резултати при художествената дейност. Кризата при подрастващите е от конфликта между желанията и възможностите. Основен вид дейност в тази възраст е общуването. Именно общуването, според много педагози-изследователи, занимаващи се с проблемите на художествения интерес на подрастващите, може да се превърне в ефективно средство за съхраняване на интереса на учениците към изобразителното творчество за години напред.

Ако резултатите от индивидуалната дейност често не удовлетворяват подрастващия, то резултатът от работата в екип често надвишава неговите очаквания. Така общият успех създава положително емоционално отношение към изобразителното изкуство.

За разлика от индивидуалната дейност, изобразително творчество в екип има практически и обществено значим резултат. Неоспоримо достойнство на съвместната дейност е продуктивното общуване, което е много важно за подрастващите ученици, тъй като, от една страна, за тази възраст общуването е основен вид дейност, а, от друга – се реализира насочеността на интереса им към практически значим резултат. По този начин осъществено чрез дейност в екип творчество в областта на изобразителното и декоративно-приложното изкуство удовлетворява всички възрастови амбиции на подрастващия:

- първо, предоставена му е възможност да общува с връстниците си;
- второ, намерено е съответствие между “искам” и “мога”;
- трето, резултатът от неговия труд е социално и практически значим.

Най-актуални в горните класове са формите за съвместна работа, които дават възможност за общуване в процеса на дейност, а не само в началото или в края. Общуването в хода на съвместната работа придобива нов характер, колективното творчество ги кара ясно да формулират мисли и да ги споделят с другите; подрастващите развиват логическо мислене, което позволява да обосноват идеята си, да защитят проекта и резултата от работата.

С цел съхраняване на интереса на учениците от горните класове към изобразителна дейност в екип самата дейност трябва да осигури бърз преход от репродуктивната работа към творчество. Творческият характер на екипната изобразителна дейност се вижда във всичко, не само в съвместното търсене на форми и средства за изображение, но и в търсенето на нови форми на общуване. Подрастващите сами разработват сценарии на делови игри, в които се наслагват системи от взаимовръзки между групите и отделните ученици. Ролевите позиции в деловите игри позволяват на учениците да преодоляват границите на своите реални възможности и да бъдат по-смели и по-решителни при експериментите с изобразителните материали, в търсенето на нови форми и средства за изображение, което в крайна сметка дава отражение върху произведението на изобразителното творчество.

Предвид казаното може да се направи извод, че най-актуални за учениците от горните класове са сложните форми на съвместна дейност: съвместно-последователната и съвместно-взаимодействащата. В горните класове учениците самостоятелно комбинират различни форми на съвместна дейност, постигайки максимална активност от всеки участник в колективното творчество.

По този начин, познаването на възрастовите особености на учениците дава възможност на учителя да избере такава форма и методика на организация на екипната дейност, която няма да възпрепятства изявата на индивидуалните способности на учениците – както изобразителни, така и организаторски, и би направила художествената дейност достъпна, съдействайки на успеха при съвместното творчество.

Освен за особеностите на организацията при различните форми на дейността в екип в часовете по изобразително изкуство е необходимо да се кажат няколко думи за общите методи и начини за активизиране на творческата дейност на децата в областта на изобразителното и декоративно-приложното изкуство.

Заклучение

Изобразителното творчество в екип, също като индивидуалното, не може да се осъществи без определен обем знания и умения и без подготовка на учениците за активно художествено-образно мислене и творческо съзидание. Затова в часовете по изобразително изкуство екипната дейност е свързана с естетическото възприемане на действителността и с художественото

възприемане на произведенията на изобразителното и декоративно-приложното изкуство в съчетание с музика и художествено слово. За активизиране на творческия потенциал на учениците се препоръчва използването на принципите на играта и педагогическата драматизация. Не бива да се пренебрегват упражненията за развитие на изобразителните навици. Неумението да рисуват може да скове творческата дейност на учениците също както и липсата на знания за явлението или предмета на изображението.

Всеки екип е уникален. Развива се по свой собствен начин, в зависимост от изходната позиция на неговото образуване и състав, според собствените възможности, способности и според собственото темпо на развитие. Екипната дейност е резултатът от поставената задача и начинът, по който учениците си взаимодействат един на друг, като в процеса на съвместната дейност те си сътрудничат. Контекстът на организацията и дизайна на екипа определя естеството и успеха на сътрудничество.

Ето защо и всеки резултат от екипната изобразителна дейност има уникален и неповторим характер.

В тази студия се акцентира върху проблема за организацията на екипното изобразително творчество, като един от видовете художествено творчество в часовете по изобразително изкуство, защото той е актуален за съвременната педагогическа наука. Безспорно е значението на изобразителната дейност в екип за личностното развитие на учениците, но на нея не трябва да се гледа като панацея. Не можем да разчитаме на положителни резултати, без да имаме основата и да пренебрегваме ролята на индивидуалното творчество, възприемането и естетическите знания за художественото възпитание на децата, защото изобразителната им дейност е във взаимовръзка с естетическото и художествено възприемане, а също и с теорията на изобразителното изкуство.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Ангелова, Л., Пл. Легкоступ.* Изобразително изкуство – учебник за I-ви, II-ри, III-ти, IV-ти клас, Просвета. С., 2002, 2003, 2004, 2005.
2. *Ангелова, Л., Пл. Легкоступ.* Книга за учителя по Изобразително изкуство – за I-ви, II-ри, III-ти, IV-ти клас, Просвета. С., 2002, 2003, 2004, 2005.
3. *Десев, Л.* Психологически речник. С., 1999.
4. *Колякина, В. И.* Методика организации уроков коллективного творчества, Изд. центр Владос. М., 2002.

5. *Комарова, Т. С., Савенков А. И.* Коллективное творчество детей, Учеб. Пособие. М., 1998.
6. *Кръстева, А.* Иновации в училищното образование. В. Търново.
7. *Кръстева, А.* Аспекти на екипното обучение. В. Търново, 2003.
8. *Петров, П. и др.* Групова организация на образователния процес в училище. С., 1998.
9. *Неменский, Б. М.* Мудрость красоты, О проблемах эстетического воспитания, Книга для учителя. М., 1987.
10. *Турро, И. Н.* Коллективные работы по изобразительному искусству в системе обучения и воспитания младших школьников, Автореф. дисс... канд. пед. наук. М., 1979.
11. *Mahieu, P.* Travailler en équipe. Hachette, 1992, Paris.

ИЗОБРАЗИТЕЛНОТО ИЗКУСТВО И РАБОТАТА В ЕКИП

ПЛАМЕН ЛЕГКОСТУП

Резюме

В тази студия се акцентира върху проблема за организацията на екипната изобразителна дейност, като един от видовете художествено творчество в часовете по изобразително изкуство, защото той е актуален за съвременната педагогическа наука. Разгледани са подробно три форми на съвместна изобразителна дейност и тяхното съчетание в часовете по изобразително изкуство, чрез конкретни примери е проследена методиката на въвличане на децата в екипна дейност, определени са начините за организация на процеса на екипно творчество и принципите на създаването на колективни композиции.

Съвместно-индивидуалната форма се характеризира с това, че участниците в началото работят самостоятелно, имайки предвид замисъла и едва на последния етап дейността на всеки става част от общата композиция.

Съвместно-последователната форма предполага работа на принципа на конвейера, където резултатът от работата на един участник е в тясна зависимост от резултата на предходния и следващия го.

Съвместно-взаимодействащата форма дава възможност за съвместна работа на всички участници, съгласувайки техните действия на всеки етап от екипната дейност.

Съчетаването на индивидуалната с груповата работа на учениците и тяхното взаимодействие позволява максимално използване на творческия потенциал на всеки участник в екипа и внася разнообразие в методиката на организация на дейността.

FINE ARTS AND TEAM WORK

PLAMEN LEGKOSTUP

Summary

The study lays special emphasis upon the problem of organizing fine arts activities during Fine Arts classes by means of team work because it is an actual problem of Modern Education. Three forms of team work and their combination during Fine Arts classes are discussed in detail; technological patterns of involving children in team work are suggested, a lot of examples are given; ways of organizing the process of creation through team work and principles of creating collective compositions are outlined.

During the *team-individual form* participants work individually in the beginning, but at the end everybody becomes a member of the team work and they work together to create a collective composition.

Participants in *team-consecutive form* are supposed to work like a conveyor belt. It means the production from each participant is highly contingent on the result of the participant who acts before and after him.

Team-interactive form opens the possibility for team work that co-ordinates the efforts of all participants at each stage of the team work.

Combining individual and team work of the students and their interaction could be useful for developing the creative power of each participant in the team and could lend variety to the ways of organizing the activity.